

Pri Jeziku in slovstvu so se v osemindvajsetih letih zvrstili številni glavni in področni uredniki, toda Ivo je ostal. In njegova vnema za list se ni niti malo zmanjšala; vsake številke se loteva tako, kot bi bila prva, ob vsaki se posebej veseli, če mu uspe in če je vsebinsko dobra, prija mu pohvala in žalosti se ob napakah in spodrseljajih, ki jih pač prinaša delo. Lahko bi rekli, da imata revija in Ivo usklajen utrip, da bi ga težko pogrേശali in da je več kot dragocen.

Ob življenjskem jubileju Ivu želimo vse dobro in še mnogo uspešnih let (tudi ob Jeziku in slovstvu).

Hermína Jug-Kranjec

Gregor Kocijan

Aleksander Skaza

France Žagar

Metodične izkušnje

RAZPRAVLJANJE V OSNOVNI ŠOLI

Na prvi pogled se zdi, da je razpravljanje prezahtevna oblika sporočanja za osnovnošolske učence, češ da še niso sposobni samostojno zbirati podatke, razmišljati in braniti svoje mnenje. Toda stvar bo manj sporna, če najprej določimo, kaj si pod razpravljanjem predstavljamo. Če si pod tem predstavljamo krajšo študijo ali strokovno diskusijo, je res, da tega osnovnošolski učenci niso zmožni. Če pa si predstavljamo razmišljanje ob vsakdanji odločitvi, je drugače. Na primer: »Ali hočeš imeti modro ali zeleno jopico?« »Modro.« »Zakaj?« »Ker zeleno in sivo že imam. Tale modra pa se bo lepo ujemala s kavbojkami.« S takim razpravljanjem je prepleteno vse človeško življenje, tudi otroško.

V naši osnovni šoli vse preveč pripovedujemo zgodbe in pišemo obnove ali doživljaljske spise. Lahko bi igrali in pisali tudi dialoge, v katerih pride razmišljanje in utemeljevanje močnejše do izraza. V nižjih razredih učenci z nekaj usmerjanja in spodbujanja radi igrarajo prizorček o prošnji in prepričevanju iz vsakdanjega življenja, nato pa ga tudi zapisejo, na primer kaj takegale:

Ali grem lahko s kolesom?

A: Mamica, ali se lahko peljem danes na trening s kolesom?

B: Ne, Matej, saj te lahko povozijo avto.

A: Mamica, vozil bom previdno. Ali grem lahko?

B: Ne. Saj imaš čisto blizu do igrišča.

A: Utrujen sem, pusti me s kolesom. Saj bom discipliniran. Ne bo me povozil avto.

B: Prav, ampak peljal se boš s starim kolesom.

A: Ne, šel bom z novim, ker je staremu počila guma.

B: No, naj bo po tvojem.

Matej, 3. r.

V tem dialogu je polno utemeljitev, izraženih z vezniki *ker*, *saj* ali tudi brezvezniško; nekatere so prepričljive, druge privlečene za lase. Presenetljiva pa je zlasti vztrajnost, s katero si otrok prizadeva uveljaviti svojo voljo.

Razume se, da je utemeljevanje lahko boljše, če je podano v obliki pisma ali spisa. Iz agitacije za krajevni samoprispevek za gradnjo šolske telovadnice sem si izpisal naslednji primer:

Glasujte za samoprispevek

Spoštovani občani!

Prav nič z veseljem ne čakam zime. Zakaj? Ker nimamo telovadnice. Pozimi večinoma telovadimo kar v razredu. V njem se tlačimo in prepiramo med seboj, ker nimamo prostora. Kadar imamo gimnastične vaje, se nimaš kam postaviti. Nujno bi rabili telovadnico, kjer bi si nabirali novih telesnih moči. Ali se bodo naše želje in sanje uresničile? Lahko se bodo, če boste v nedeljo glasovali za samoprispevek.

Urša, 4. r.

Morda tole propagandno pismo ni čisto otroško, ampak je plod sodelovanja otroka in učitelja. Vsekakor pa je v njem utemeljitev potrebnosti krajevnega samoprispevka podana nazorno in z vidika otroka. Medtem ko so v govoru utemeljitve nametane, kakor se jih človek spomni, so tu razvrščene premišljeno. Na koncu je močna poanta, kako od občanov zavisi, ali bodo šolarski problemi rešeni ali ne. Pisni izdelek omogoča torej bolj logično in retorično organizacijo besedila kot prosto govorjenje.

V višjih razredih osnovne šole je možnosti za prepričevanje, razmišljanje in razpravljanje še veliko več, tako v spisju kot tudi v okviru pionirske organizacije ali šolarskega samoupravljanja. Pojavljajo pa se pri tem tudi ovire, ki spravljajo učitelja v slabo voljo.

Pri ustnem razpravljanju učenci dostikrat namesto stvarnih dokazov uporabljajo besedne napade na nasprotnika, npr. »Samo kakšen štrebar si more izmisliti kaj takšnega.« »Saj se ve, da punce niso za nobeno rabo.« »To je vsakemu pametnemu človeku jasno, samo tebi ni.« Marsikdaj se debate pretrgajo z grožnjami: »Če ne boš nehal, te bom na gobec!« V pisnih izdelkih pa moti zlasti postavljanje trditev brez dokazov, kopicenje podatkov brez miselnih prijemov ali podajanje tujih idej brez navajanja njihovega avtorja (»pavje perje«).

Zaradi te šolarske nezrelosti učitelji odpravljamo razpravljanje iz osnovne šole v srednjo ali visoko. Izkaže pa se tudi v kasnejših šolah, da so učenci nezainteresirani za samostojno razmišljanje in razpravljanje. Ko ugotavljamo, zakaj je tako, pa pravimo, da je krivda v tem, da ni učencev nihče že prej učil zbirati informacije in diskutirati. Tako se zdi, da je vendar v višjih razredih osnovne šole treba kultivirati razpravljanje. Ne smemo pa preveč pričakovati naenkrat od učencev, potrebna je postopnost: najprej naj bodo vaje v zbiranju gradiva in citiranja, nato pa razprave o spornih vprašanjih.

Na ravnanje s tujimi mislimi navajamo učence tako, da jih učimo komentirati pregovore ali citate. Oglejmo si odlomek iz takšne šolarske naloge:

Pregovori o delu

Pregovor trdi: LAŽE JE GOVORITI KOT DELATI. Tako lahko delo išče pri nas veliko ljudi. Imamo ogromno uradnikov, ki posedajo po pisarnah, berejo časopise in pijejo kavo. Te ljudi bi morali spametovati, da ne bi delali družbi škode.

PO DELU JE POČITEK SLADAK. Ta pregovor pravi, da občutiš zadovoljstvo, če si dobro delal. Mnogi ljudje ga razumejo preveč dobresedno. Kar sami si določajo svoj delovni čas in čas odhoda domov. Potem pa mislijo, da uživajo zasluženi počitek po trdem delu.

Neki slaven rek pravi: ČLOVEK UMRE, NJEGOVO DELO PA OSTANE. S tem je rečeno, da imajo pomembna dela trajno vrednost. Žal pa tale spis ni tak, da bi zanj veljal ta rek.

Blaž, 7. r.

Kako duhovito je učenec aktualiziral pregovore! Pri takih vajah se učenci naučijo pošteno citirati, čigava je ideja, ter razumevati in kritično vrednotiti misli naših predhodnikov.

V osnovni šoli učenci večinoma izjave ali spise stresajo kar iz rokava, nanje se nič ne pripravljajo. Tako je njihovo govorjenje največkrat samo obnavljanje splošno znanih resnic ali učiteljevih besed. Prav pa bi bilo, da bi jih v šoli tudi učili, kako se samostojno zbira, ureja in izbira gradivo za določeno odločitev ali spoznanje. Zlasti kulturni dnevi, obiski knjižnic in podobne priložnosti nudijo veliko možnosti, da se učenci na to navajajo. Učenci ene od ljubljanskih osnovnih šol so po kulturnem dnevu napisali takele spise:

Hiša pesnice Lili Novy

Hiša pesnice Lily Novy je na Starem trgu v Ljubljani. Tja vozi avtobus številka 3 (v smeri proti Rudniku). Pripelješ se do šentjakobske cerkve oziroma Bolšjega trga. Na postaji prečkaš cesto, nato Bolšji trg. Kreneš na levo, proti magistratu. Na desni strani zagledaš rdečkasto hišo. Kako jo spoznaš? Na levi strani temnih vhodnih vrat je spominska plošča z glavo pesnice, nad vrati pa je zanimiv kip moža, ki drži prst na ustih.

Človek bi pričakoval, da je ta hiša nekaj nadvse zanimivega, urejenega, lepega. Vendar te ob vstopu skozi temna vrata stisne pri srcu, ko zagledaš umazane stene, s katerih pada omet.

Gordana in Urša, 7. r.

Svežina tega spisa je v tem, da je stvaren, brez leporečja. Ni odmev učiteljeve razlage, ampak so ga učenci oblikovali sami. Opis poti je tako natančen, da se po njem brez težav pride do pesnične hiše; v opisu stavbe pa je pogumno izrečeno osebno mnenje. Po obliki sporočanja je to informativni spis.

Do zdaj smo obravnavali nekakšne predvaje za razpravljanje, zdaj pa preidimo k prave-mu razpravljanju. To nastaja zlasti na tistih področjih, kjer se križajo različni interesi ali kjer so zamegljene vzročno-posledične zveze. Oglejmo si primer razpravljanja učencev v višjih razredih osnovne šole o temi, ki jim je človeško blizu:

Šola brez ocenjevanja (Pričkanje)

A: Ali ne bi bilo dobro, če bi ne imeli ocenjevanja?

B: Bedasta misel. Potem bi vsi lenarili in bi bilo vse brez veze.

A: Saj je vseeno! Važno je, da bi se vsaj nekaj naučili.

B: Nobeden se ne bi nič učil. Bili bi leni kot fuksi.

A: Kaj ga kronaš? Ali si nataknen? Jaz mislim, da bi bilo to ful špica.

B: Dosti te imam. Ti in tvoje . . . Ah, saj se je brez veze pričkati s tabo. V glavnem bi bil nered in vsak butelj bi se usajal na direktorja.

A: Ma, dobro, saj si frajer. Jaz se tudi ne mislim več kregati s tabo. Ampak prepričal me ne boš, če se na glavo postaviš.

B: Dosti te imam. Solit se pojdi.

Andrej in Andrej, 8. r.

Ta dialog je nastal kot plod dela v dvojicah. Bilo je vnaprej dogovorjeno, da en učenec zagovarja šolo brez ocenjevanja, drugi pa ji nasprotuje. Tako en učenec meni, da bi bila taka šola prijetnejša, drugi pa, da bi to pomenilo propad obstoječega družbenega reda.

Čim ostrejša je diskusija, tem več je v njej neknjižnih besed. Lahko bi rekli, da pri mladostnikih pogosto prevladuje besedno dokazovanje nad stvarnim.

Poleg dialoga o šoli brez ocenjevanja so učenci pisali tudi spis na isto temo, v katerem je posamezen pisec z več vidikov razmišljal o takšni šoli:

Šola brez ocenjevanja
(Razmišljanje)

Če bi v šoli ne bilo ocenjevanja, je učenci ne bi jemali resno. Vladal bi nered in neznanje v naših glavah. Učili bi se le tisti, ki jih kaj veseli ali imajo zanimanje za kaj.

Ocenjevanje pa ima tudi svoje slabosti. Marsikdo je imel veselje do kakšnega predmeta, pa je staknil slabo oceno, izgubil veselje in vnoemo ter predmet zasovražil. Ta se predmeta nikdar več ne bo učil z veseljem, ampak samo pod prisilo. Z ocenjevanjem je sicer odstranjeno neznanje, vendar to še ne pomeni, da je ocenjevanje popolnoma dobra ideja.

Matjaž 8. r.

Pisna razprava je večinoma bolj hladna in stvarna kot dialog, v njej so bolj knjižne in preiščane izbrane besede. En sam pisec navaja razloge za in proti in išče resnico. Večina učencev je v svojih spisih pristajala na obstoječe navade v šolah, nekateri učenci pa so tako kot učenec, ki je napisal zgornji sestavek, uvideli dobre in slabe strani ocenjevanja. Kvaliteta spisa je odvisna od razporeditve besedila in prepričljivosti dokazov. Posebno zadane žebelj na glavo tisti, ki konča spis z uspelo poanto.

Na podoben način se da razpravljati še o mnogih drugih temah: *Kako bi organizirali zabavno življenje na šoli, Ali raje potuješ s starši ali z vrstniki, Koristnost in nekoristnost naših domačih nalog, Izbiramo antološko pesem iz pesniške zbirke Temna vrata, Ali se piše Kranjska gora ali Kranjska Gora, Razdelitev gospodinskega dela v slovenskih družinah, Ali naj bo kajenje prepovedano z zakonom, Katere naloge ima miličnik (uradnik, učitelj, sodnik, zdravnik), Kaj razumem pod skupnim kulturnim prostorom, Kaj razumem pod varovanjem okolja.*

Razpravljanje, tako v obliki dialoga kot tudi pisma ali spisa, ni zadosti uveljavljeno v naših osnovnih šolah. Čedalje bolj predstavlja oviro to, da je učna snov v programih zelo natančno fiksirana in da je slovenščini odmerjeno minimalno število ur na teden, tako da se učitelj slovenskega jezika ukvarja samo z ozko strokovnimi temami, drugo pa se mu zdi nepotrebno zapravljanje časa. Tudi učencev razpravljanje preveč ne zanima, zlasti ne akademske teme. Razpravljali bi kvečjemu o problemih, ki se tičejo njihovega življenja, toda pri tem so kljub razglašanju samoupravljanja vse prevečkrat izigrani. Dostikrat jim pustimo, da se prerekajo o svojih željah, nato pa namesto njih odločimo sami. Razpravljanje pa ni samo posebna oblika sporočanja, ampak predvsem način odločanja o svojem življenju, usklajevanje zasebnih interesov s skupnimi in sprejemanje odgovornosti za svoje odločitve. Čim bolj bomo učitelji dopuščali drugačnost mišljenja učencev in na čim več področjih jim bomo prepuščali soodločanje ali celo samostojno odločanje, tem bolj se bodo razvijale njihove razpravljalne sposobnosti.

France Žagar
Pedagoška akademija
v Ljubljani

Literatura:

T. Korošec, J. Dular: Razpravljanje. V: Slovenski jezik 4. Maribor, Obzorja 1985, str. 84-94.

J. Makarovič: Misel in sporočilo. Ljubljana, DDU Univerzum 1984, 159 str.

Razpravljanje u nastavi usmenog i pismenog izražavanja. Sarajevo, Svjetlost 1978, 168 str.

J. Toporišič: Razprava. V: Slovenski knjižni jezik 3. Maribor, Obzorja 1967, str. 213-220.